TÜRKÇEDE KÜÇÜLTME

İSA SARI

nobel

TÜRKÇEDE KÜÇÜLTME

İsa Sarı

nobel

TÜRKÇEDE KÜÇÜLTME
İsa Sarı

Yayın No. : 2761
Eğitim No. : 592
ISBN : 978-625-402-324-8
Basım Sayısı : 1. Basım, Haziran 2020

© Copyright 2020, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Redaksiyon : Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım : Leyla Kurt -leyla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Öğr. Gör. Bülent Bilgin
Baskı Sorumlusu : Yavuz Şahin -yavuz@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt : Atalay Matbaacılık / Sertifika No.: 15689-
Büyük Sanayi 1 Cad. Elif Sok. No.:7/236-237 İskitler / ANKARA

Kütüphane Bilgi Kartı

Sarı, İsa.
Türkçede Küçültme / *İsa Sarı*
1. Basım. XIV + 226 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-402-324-8
1. Türk dili 2. Dil bilgisi 3. Küçültme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı mh. 2465 sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları,
Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **IX**
KISALTMALAR ..... **XII**
İŞARETLER VE SEMBOLLER ..... **XIII**
ŞEKİLLER VE TABLOLAR ..... **XIV**

GİRİŞ **1**
Küçültme Kavramı 1
Çalışmanın Gereği ve Önemi 4
Çalışmanın Amacı 5
Kapsam ve Sınırlılıklar 7
Araştırma Soruları 8
Araştırma Yöntemi 9
a. Veri Kaynakları ve Veri Toplama Yöntemi 9
b. Veri Çözümleme Yöntemi 11
Literatür Özeti 11
a. Yabancı Literatürde Küçültme 12
b. Türkiye Türkçesi Odaklı Literatürde Küçültme 16
c. Tarihî ve Modern Türkçe Varyantlar Odaklı Literatürde Küçültme 20
d. Türkçe Terim Sözlüklerinde Küçültme 23

1. KÜÇÜLTMENİN TEORİK VE KAVRAMSAL ZEMİNİ **27**
1.1. Değerlendirmeci Biçimbilgisi ve İlişkili Kavramlar 27
1.2. Dilde Küçültme Olgusunun Kaynağı 31
1.3. Dünya Dillerinde Farklı Küçültme Mekanizmaları 39
1.4. Küçültmeyi Adlandırma 41
1.5. Küçültmenin Kategorik Durumu 44
1.6. Küçültmede Bağlam 52
1.7. Sözlükselleşme ve Küçültme 58
1.8. Küçültmede Pekiştirme 65
1.9. Seslik Değişimler/Dönüşümler, Parçalarüstü Sesbirimler ve Küçültme 68
1.10. Diller Arası Etkileşim ve Küçültme 78

2. KÜÇÜLTME İŞARETLEYİCİLERİNİN İŞLEVLERİ 83
2.1. Dil İçi Temel (Birincil) İşlevleri 89
2.1.1. Fiziksel Küçüklük Bildirme 90
2.1.2. Yaklaşıklılık, Az Miktarda Yoğunluk/Azlık Bildirme 91
2.1.3. Pekiştirme/Kuvvetlendirme 93
2.2. Pragmatik Üst (İkincil) İşlev Kategorileri 93
2.2.1. Sevgi, Yakınlık, Aidiyet, Saygı 94
2.2.2. Acıma, Merhamet ve Şefkat 98
2.2.3. İstek, Rica ve Emir Hafifletme/Yumuşatma 100
2.2.4. Kibirden Kaçınma/Tevazu, Nezaket 104
2.2.5. Güzel Adlandırma, Olumsuz Yargıdan/Durumdan Kaçınma 106
2.2.6. Küçümseme, Değersizleştirme, Aşağılama, Alay, Kinaye vd. 109
2.3. Hitap ve Seslenmeye Yönelik Üst-Dil İşlevleri 113
2.4. Küçültmenin İşlev ve İlgilerinin Bilişsel Haritası 113

3. KÜÇÜLTMEDE SÖZCÜK KATEGORİLERİ 115
3.1. Adlarda Küçültme 116
3.2. Sıfatlarda Küçültme 122
3.3. Fiillerde Küçültme 126
3.4. Zarflarda Küçültme 130
3.5. Zamirlerde Küçültme 133
3.6. Edatlarda Küçültme 136
3.7. Ünlemlerde Küçültme 138

4. TÜRKÇEDE KÜÇÜLTME İŞARETLEME YÖNTEMLERİ 141
4.1. Ekleme 142
4.1.1. Esas (Birincil) Küçültme Ekleri 144
4.1.1.1. -CXk 145
4.1.1.2. -CAk 152
4.1.1.3. -cAğIz 156
4.1.1.4. -[<ø](X)/(o)ş 158
4.1.1.5. -[<ø](I)şko 162
4.1.1.6. -[<ø](I)k 164
4.1.1.7. -[<ø](i)to 165
4.1.1.8. -[<ø](i)ko 166
4.1.1.9. -çe 167
4.1.2. Yardımcı (İkincil) Küçültme Ekleri 169
4.1.2.1. -CA 169

4.1.2.2. -(X)msX 173
4.1.2.3 - sX 174
4.1.2.4. -(X)mtırak 175
4.1.2.5. -çXl 176
4.1.2.6. -rAk 177
4.1.2.7. -şIn 178
4.1.2.8. -mAn 178
4.1.2.9. -tX ~ -(X)ntX 179
4.1.2.10. -mXk 181
4.1.2.11. -(X)ştXr- 181
4.1.2.12. -(A)lA- 183
4.1.2.13. -(A)/(X)klA- 184
4.1.3. Donuklaşmış Küçültme Ekleri 185
4.2. Sözdizimi 188
4.3. Sözvarlığı Unsurları 199
4.4. Yazım ve Noktalama 200
4.5. Ses Sembolizmi, Seslik Dönüşümler ve Parçalarüstü Sesbirimler 201

SONUÇ 205

KAYNAKLAR 209
A. Araştırma Kaynakları 209
B. Basılı Veri Kaynakları 220
C. İnternet Veri Kaynakları 222
D. Sözlük, Ansiklopedi ve Derlemler 225

KISALTMALAR

aa.	aynı anlamda
Alm.	Almanca
Ar.	Arapça
Az.	Azerbaycan Türkçesi
bk.	bakınız
Bşk.	Başkurt Türkçesi
Çağ.	Çağatay Türkçesi
ÇD	Çocuk Dili
Çin.	Çince
ÇYK	Çocuk Yönelimli Konuşma
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
ET	Eski Türkçe
Far.	Farsça
Fr.	Fransızca
Gag.	Gagavuz Türkçesi
İng.	İngilizce
İsp.	İspanyolca
İt.	İtalyanca
KÇL	Küçültme işaretleyicisi
KD	Konuşma Dili
Kmk.	Kumuk Türkçesi
krş.	karşılaştırınız
Let.	Letonca
met.	metaforik olarak
Osm.	Osmanlı Türkçesi
OT	Orta Türkçe
Özb.	Özbek Türkçesi
Rus.	Rusça
STT	Standart Türkiye Türkçesi
Tkm.	Türkmen Türkçesi
Uyg.	Yeni Uygur Türkçesi
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vs.	vesaire
YYK	Yetişkin Yönelimli Konuşma

İŞARETLER VE SEMBOLLER

-	1. biçimbilgisel unsur başlangıç veya bitiş sınırı 2. fiil kök veya gövdeleri
–	konuşma başlangıcı
~	anlam veya işlevce birbirine denk biçimler/unsurlar
´	birincil vurgu
' '	sözcük/öbek anlamı
:	konuşma seslerinde uzunluk
*	1. gramerce/mantıkça hatalı biçim 2. yeniden kurulmuş dil unsuru/biçim
?	oluşumu mümkün olan ancak tanıklanmamış dil unsuru/biçim
|	aynı/benzer işlevler
Ø	anlam/işlev yokluğu
>	seslik, yapısal veya anlamsal gelişim
<	tersten seslik, yapısal veya anlamsal gelişim
>>	birden fazla aşama barındıran seslik, yapısal veya anlamsal gelişim
<<	birden fazla aşama barındıran tersten seslik, yapısal veya anlamsal gelişim
|>	işlev türemesi/farklılaşması
[<ø]	bitişme esnasında kendinden önceki sesleri/heceleri indirgeyebilen ek sınırı
⟨ ⟩	pragmatik üst işlev
[ ]	1. anlam bileşeni/anlambirim 2. sesletim biçimi
[...]	alıntılarda düzeltme, kısaltma veya devam etme
/ /	konuşma sesi/sesbirim
~~abc~~	(üstü çizili) işlevin veya anlamın farklılaşması, kaybolması
abc	(italik) veri niteliğindeki dil unsuru (sözcük, ek, öbek vs.)
ABC	(küçük-büyük) dilbilgisel kategori, işaretleyici veya bileşen kısaltması

ŞEKİLLER VE TABLOLAR

1. Şekil	Okuma eyleminin büyüklük-küçüklük (süre ve yoğunluk) eğrisi	30
2. Şekil	Jurafsky tarafından önerilen, anlamsal ve pragmatik düzeyleri içeren dairesel kategori haritası	32
3. Şekil	Küçültmeden türeyen küçümseme ve yakınlık kategorilerinin ayrı kategoriler olarak ele alınması durumunda örnek açılımları ve bağlantıları	43
4. Şekil	*-CXk, -CX* ve *-dXrXk* eklerinin çekim ve türetimdeki konumları	52
5. Şekil	Anlam içerik ve ilgileriyle küçültmenin katılanları ve ilişki şeması	53
6. Şekil	Küçültmeli terimlerin örnek sözlükselleşme ve anlamca şeffaflık derecelendirme çizgisi	64
7. Şekil	Şeffaflık durumlarına göre *gelincik* yapısının anlam içeriklerinin derecelendirilmesi	64
8. Şekil	*küçük* sıfatının pekiştirilme dereceleri	67
9. Şekil	Küçüklük-büyüklük düzleminde temsilî pekiştirme çizgisi	68
10. Şekil	Ses görüngesi (a), *kartal* (cins adı)	73
11. Şekil	Ses görüngesi (b), *Kartal* (yer adı)	74
12. Şekil	Ses görüngesi (c), *Köyceğiz* (yer adı)	74
13. Şekil	Ses görüngesi (d), *Kuyucak* (yer adı)	75
14. Şeki	Ses görüngesi (e), *Ovacık* (yer adı)	75
15. Şekil	Olumluluk/olumsuzluk çizgisinde temsilî üst işlevler	86
16. Şekil	Küçültmenin bilişsel haritası	114
17. Şekil	*-CA* ve türevlerinin yoğunluk çizelgesi	172
18. Şekil	Sırasıyla *buzdolabı, küçük buzdolabı, ufak buzdolabı, mini buzdolabı, minyatür buzdolabı, mikro buzdolabı, (nano buzdolabı)*	195

1. Tablo	*-CXk* eki özelinde çekim, türetim ve küçültmenin öznitelikleri	50
2. Tablo	Olumlama/olumsuzlama kategorilerine göre temsilî üst işlevler	87